

Naturparker under forvandling

Brandt, Jesper

Published in:
Geografisk Orientering

Publication date:
2010

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Brandt, J. (2010). Naturparker under forvandling. *Geografisk Orientering*, 2010(Særunummer), 35-39.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Naturparker under forvandling

Jesper Brandt, Professor, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, Roskilde Universitet

Naturparker ændrer sig i disse år fra at lægge vægten på beskyttelsen af naturen til i stadig større omfang at orientere sig imod de økonomiske muligheder, som beskyttelsen af naturen åbner op for. Bæredygtig turisme er et af hovedperspektiverne, der behandles i udviklingsprojektet Parks&Benefits for otte naturparker i Østersøområdet, som Roskilde Universitet deltager i.

Naturfredninger og opdelingen i A- og B-natur

Naturfredninger har været kendt i Europa siden midten af 1800-tallet. Men udlæg af arealer til naturparker er af nyere dato. Først fra 1970'erne fik udpegninger af beskyttede områder en større arealmæssig betydning, der siden er steget eksplosivt, så de nu dækker ca. 12 % af Europas areal. Det svarer til den andel af kontinenternes areal, som bør beskyttes i henhold til biodiversitetskonventionen, der blev vedtaget i Rio i 1992.

Disse fredninger har altså i høj grad været båret frem af hensynet til sikringen af den biologiske mangfoldighed, altså egentlig fredning af naturen, i en situation, hvor de økosystemer, der omgiver os, fortsat er truet af en stadig mere omfattende udnyttelse og menneskelig omformning.

Indenfor den Europæiske Union er denne tendens blevet yderligere forstærket gennem Natura2000-lovgivningen, hvorigennem der sikres et netværk af levesteder og spredningskorridorer for truede arter og levesteder samt forvaltningsmæssige tiltag til at garantere de biodiversitetsmæssige målsætninger, der er knyttet til deres sikring. Således er fredninger og naturbeskyttelse i stigende udstrækning blevet anvendt til en opdeling af naturen i en A-natur (fredede naturområder, der beskyttes mod mennesker og hvor der lægges vægt på sikringen af naturens egendynamik) og B-natur (kulturlandskaber med en stadig mere intensiv menneskelig udnyttelse og omformning).

Fredninger til beskyttelse af arter og levesteder kan ses som et nødvendigt svar på de udfordringer, som den økologiske krise har stillet det moderne samfund overfor. Men faktisk er denne tilgang til naturbeskyttelsen af nyere dato. Fredningspolitikken frem til midten af 1900-tallet var i langt højere grad præget dels af produktionsmæssige interesser, dels af hensyn til friluftslivet. I Danmark var fredsskavsordningen af 1805 økonomisk betinget af ønsket om at sikre en fremtidig produktionsskov. Den første egentlige fredning i Danmark, Gammelmosen i Lyngby, var begrundet i ønsket om at studere tørvevæksten af hensyn til sikringen af den fremtidige energiforsyning. Naturfredningsloven af 1937 var i stor udstrækning knyttet til ønsket om at sikre den rekreative adgang til naturen for den stigende indusbefolkning, især ved kysterne. De mange fredninger og planlægnings tiltag i tilknytning til Københavns fingerplan og forarbejderne til denne var i høj grad præget af disse tendenser.

I Danmark var der helt op til 1990'erne en ret markant modstand mod udlæg af store fredede områder i form af national- og naturparker, netop for at undgå en opdeling i A- og B-natur. I stedet blev vægten lagt på den stadige forbedring af beskyttelsen og adgangen til 'den almindelige natur' i form af skove,

agerlandet og kystområderne, f.eks. gennem generelle fredninger som de fremgik af naturfredningslovens § 43 og senere er indarbejdet i naturbeskyttelseslovens §3-beskyttelse samt skovloven med udlæg af naturskov og nye bynære rekreative skove.

Sikringen af biodiversitet gennem større arealudlæg, hvor naturens egendynamik kan komme til fri udfoldelse, har heller ikke vist sig så ligetil som først antaget. Mange steder, ikke mindst i Europa, er den biodiversitet, der ønskes beskyttet, knyttet til historisk udviklede landbrugssystemer og andre kulturbetingede variationer i landskabet og dets udnyttelse. Sikring af biodiversiteten bliver derfor i høj grad også et spørgsmål om sikring af ældre kulturbetingede udnyttelser af landskabet, eller mere eller mindre hensigtsmæssige erstatninger for sådanne. Ændringer i de klimatiske vilkår gør, at statiske udpegninger af beskyttede områder må formodes at skulle revideres løbende, ligesom den fortsatte naturlige og menneskeskabte spredning af arter, herunder invasive arter, udgør et stadigt stigende problem også for den arealbaserede naturbeskyttelse.

Naturparker som (hjælpe)motor for økonomisk udvikling

Nationalparker er naturparker, der af staten er blevet tillagt en særligt national betydning. Oprettelsen af nationalparker i Danmark kan i nogen grad ses som et brud med traditionen for en mere generel sikring af naturen snarere end beskyttelse af særlige områder.

Der er formentlig flere årsager til dette brud. En vigtig faktor har givet været ønsket om at kunne bruge nationalparkbegrebet som led i en mere markant national profilering. Også industrilandbrugets øgede politiske indflydelse i de senere år har formentlig spillet ind gennem et håb om at sikre landbruget større råderum i en mindre reguleret B-natur, som kompensation for fokuseringen på nationalparker som A-natur. Men nok så afgørende har været de stadigt stigende muligheder for, at de værdier, der knytter sig til naturområder, kan omsættes til økonomisk vækst og beskæftigelse ikke mindst i de områder, der grænser op til naturområderne. Det er altså både ønsket om at udnytte naturværdierne i parkerne i sig selv, men også de afledede økonomiske værdier for den omgivende region, der kommer i fokus. Tidligere sås naturparker som en naturmæssig kompensation for den intensive arealanvendelse andre steder – og dermed også som en nødvendig omkostning. Naturområderne betragtes nu i stigende omfang som en værdifuld økonomisk ressource, som det gælder om at realisere gennem deres potentialer for bosætning, rekreativ udnyttelse og turisme.

På længere sigt vil oprettelse af natur- og nationalparker imidlertid også have betydning for opfattelsen og forvaltningen af både A- og B-naturen: I A-naturen vil det blive afgørende at finde en bæredygtig balance mellem beskyttelse og udnyttelse, der sikrer naturressourcerne på lang sigt. Men det vil også påvirke strategierne for B-naturen, hvis økonomiske potentialer kan øges gennem bedre sikring af dens naturværdier. På denne måde kan naturparker udvikle sig fra at være beskyttede naturområder til i højere grad at være 'eksperimenter' for en bæredygtig kombination af naturbeskyttelse og naturudnyttelse, der kan danne mønstre for udviklingen i arealanvendelsen også udenfor parkerne. Danmark tilsluttede sig i 2003 den Europæiske Landskabskonvention. Konventionen lægger vægt på at

sikre og udvikle landskabskvaliteter og landskabsidentitet ikke blot i særligt smukke landskaber, men overalt, hvor mennesker bor og færdes, Deter et tegn på, at vi bevæger os i den retning.

Parks&Benefits: Bæredygtig turisme i og omkring naturparker i Østersøregionen

Parks&Benefits er et treårigt EU samarbejdsprojekt for Østersøområdet, der beskæftiger sig med social og økonomisk udvikling gennem bæredygtig forvaltning af naturparker til gavn for lokalområder og regioner (<http://www.parksandbenefits.net/>). Otte naturparker i Østersøregionen, der ønsker at blive certificeret til bæredygtig turisme med udgangspunkt i et charter udviklet af den Europæiske naturparkorganisation Europarc, udgør kernen af arbejdet. Fra dansk side indgår Naturpark Maribosøerne, der blev oprettet i 1992. Foruden kommunerne Lolland og Guldborgsund, der i dag samarbejder om forvaltningen af naturparken, bidrager Region Sjælland og Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Udvikling, Roskilde Universitet (ENSPAC), til projektet.

Naturpark Maribosøerne er bygget op omkring fire søer på Midtjylland, der i et europæisk perspektiv er enestående ved at udgøre et af de vigtigste ferskvandsområder for trækfugle fra kontinentet mod Skandinavien. Størstedelen af parken er udlagt til Natura2000-område og den tilhørende biodiversitet er derigennem formentlig nogenlunde sikret via den ganske strikse kontrol med naturforvaltningen, der er under udvikling i EU. Der er også mange kulturbetingede biodiversitetsværdier og kulturmindesmærker i og omkring parken, bl.a. knyttet til de mange større og mindre godser, der ligger i området. Engestofte-Søholt gods, hvis jordtilliggende dækker størstedelen af naturparkens samlede areal, spiller selvsagt en afgørende rolle for parken og dens fremtidige udvikling. Selv om naturparken allerede blev etableret i 1992, og der siden er udviklet en række administrative tiltag for at sikre naturværdierne i parken, er parken dog stadig lidet kendt i offentligheden. Det er nok de færreste, der er klar over, at de krydser parken nord for Maribo, når de kører ad motorvejen mod Rødby.

ENSPACs væsentligste rolle i forbindelse med projektet er at bidrage med analyser af betydning for den omstillingsproces, som parken og dens aktører må gennemgå, hvis de natur- og kulturværdier, der ligger i parken, skal kunne udnyttes til gavn for lokalområdet og den regionale udvikling. Det omfatter en række klassiske geografiske kortlægninger og analyser, der kan bidrage med at anskueliggøre områdets muligheder:

Der er i samarbejde med Skov og Landskab, KU-life, gennemført en landskabskarakterkortlægning af parken og dens omgivelser efter de retningslinier, der er udviklet indenfor den kommunale planlægning i Danmark.

For yderligere at understøtte formidlingen af de kulturgeografiske landskabsværdier har vi foretaget en landbrugshistorisk kortlægning af de forskellige landskabstyper, der knytter sig til bebyggelsens historie: Godserne med tilhørende arealer med landarbejderboliger og husmandsudstyknings og de forskellige udskiftningstyper af landsbyer og tilhørende bondeland repræsenterer en inddeling af landskabet, der på sælsom vis ser ud til at blive reproduceret i den udvikling af landbrugslandet, som vi er vidne til i disse år: Størstedelen af parken ligger på godsjorder, hvor der ofte er interesse for at fortsætte den

landskabsplejende tradition, der typisk har kendetegnet godserne. Denne interesse er bygget op omkring en kombination af jordbrug, skovbrug og jagtøkonomi, men ikke nødvendigvis for at fremme en turistmæssig udnyttelse. Udenfor godserne og i parkens omegn ligger også store områder, der allerede er, eller må forventes at udvikle sig i en noget mere ensidig industrilandbrugsmæssig retning, ofte knyttet til en integration i international stordrift, f.eks. i Polen.

Afgørende for den økonomiske udnyttelse af parkens natur- og rekreative værdier er udviklingen af et lokalt og regionalt engagement, der kan skabe en funktionel sammenhæng mellem naturparken og den generelle udvikling i området. Det kræver en politisk opbakning, der samtidigt skal kunne fungere uafhængigt af den administrative inddeling. En løftestang for dette kan være naturparkens muligheder for at understøtte de bosætningsværdier, der knytter sig til plejen og tilgængeligheden af natur- og landskabskvaliteterne i og omkring naturparken. Også det bliver belyst i undersøgelseerne. For at understøtte en bedre inddragelse og engagement af fremtidige aktører i arbejdet med naturparken er der gennemført en detaljeret kortlægning af virksomheder, organisationer og rekreative støttepunkter i området, især af betydning for den turistmæssige udnyttelse. Det er sket på grundlag af en række forskellige datakilder samt feltarbejde i området.

Studier af brugen af det lokale landskab samt udvikling af en identitet knyttet til parken og dens muligheder for befolkningen indgår også i arbejdet.

Men derudover søger ENSPAC også at udvikle værktøjer til et løbende sammenlignende studium af struktur, udvikling og tilgængelighed i de otte naturparker, der indgår i projektet. Basalt er her to typer kortlægning:

- 1) En regional kortlægning af arealdække (land cover) i op til 50 kms afstand fra parkerne og på grundlag heraf en estimering af befolkningen og dens fordeling på by- og landbefolkning samt tilgængeligheden til parken og dens enkelte dele, også for ikke-bilister (kombination af tog-bus-cykeludlejning-stisystem) og handicappede. Dette supplerer mere markedsorienterede analyser af den mulige turiststrøm fra områder udenfor regionen.
- 2) En lokal kortlægning, hvor adgangsvejene til parkområdet knyttes sammen med parkens natur- og kulturværdier, på en måde, der kan danne grundlag for en overvågning og forvaltning af bæreevnen for besøgende set i forhold til beskyttelsesværdierne.

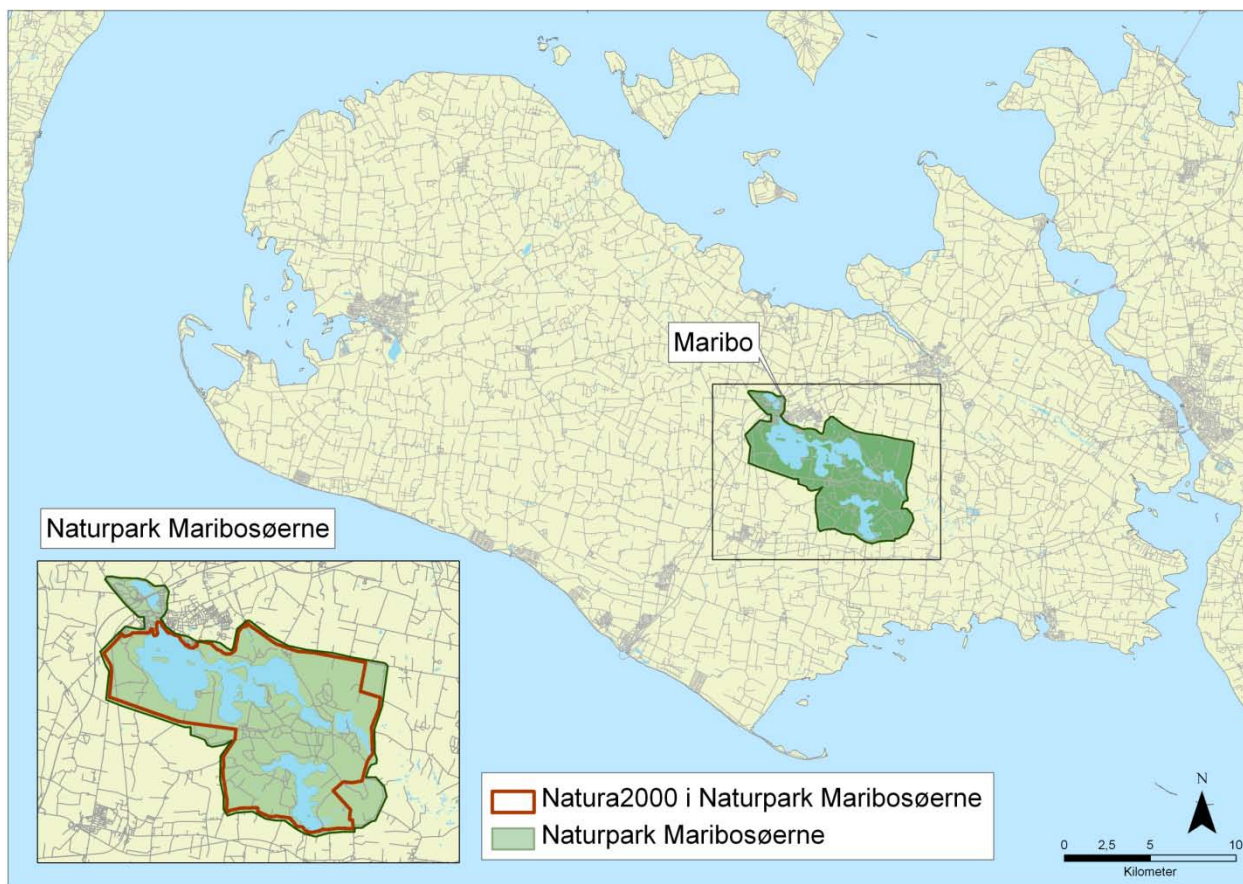
Sikring af bæreevnen (carrying capacity) for turister er et særligt problem i denne udvikling. Størstedelen af de områder, der i Danmark er udlagt som naturparker, er samtidigt udlagt som Natura2000-områder, hvor der ligger internationale forpligtigelser for Danmark for at sikre truede arter og levesteder. Det gælder også de udpegede nationalparker, hvor en stor del af arealerne tillige er i offentligt ejede. Derimod er den side af bæreevnen, der knytter sig til besøgsstrømmen dårligt belyst for Europæiske naturparker. Turisterne indvirker ikke blot på arter og levesteder, men også på værdien af naturoplevelsen, når der færdes mange andre besøgende,

Otte Naturparker i landene omkring Østersøen indgår i projektet Parks&Benefits. Derudover deltager en række regionale og lokale myndigheder, turistorganisationer, to universiteter (Roskilde og Greifswald) samt den Europæiske naturpark-organisation Europarc.

En rekreativ og turismæssig udnyttelse af de muligheder, som beskyttelsen af naturen åbner op for, stiller store krav til en bæredygtig forvaltning af naturparkerne

Motorvejen til Rødby går igennem Naturpark Maribosøerne, men udenom det tilknyttede Natura2000-område.

Hejrede Sø, hvor havørnen ofte kan ses

Trætte geografer på feltarbejde

